

УДК 338.433:636.086

І. І. Петриченко,
к. е. н., старший науковий співробітник відділу координації наукових досліджень,
Інститут кормів і сільського господарства Поділля НААН України, м. Вінниця

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ РИНКУ КОРМІВ В УКРАЇНІ

I. Petrychenko,
candidate of economic sciences, senior researcher of department of research coordination,
Institute of Agriculture and feed skirts NAAS of Ukraine, Vinnitsa

PROSPECTS DEVELOPMENT FEEDS MARKET IN UKRAINE

Проаналізовано перспективи розвитку ринку кормів в Україні, запропоновано сценарії його розвитку: песимістичний, реалістичний, оптимістичний. Відповідно до першого буде продовжуватись скорочення обсягу досліджуваного ринку на 7—8% на рік, скорочення асортиментного ряду продукції (у першу чергу за рахунок мінімізації виробництва збиткових культур таких, як сіно, силосні культури) та ін. Реалістичний сценарій характеризується збільшенням попиту на 3—5% до 2017 р. Обґрунтовано необхідність впровадження комплексу заходів щодо подальшого стимулювання розвитку вітчизняної галузі кормовиробництва, яка відповідає кожному із визначених сценаріїв. Встановлено, що стратегічні цілі та напрями розвитку ринку кормів України мають формуватися на основі визначення національних конкурентних переваг з урахуванням стимулюючих та стримуючих факторів, науково обґрунтованого геоелекономічного позиціонування агропромислового комплексу України у глобалізованій світовій економіці.

Analyzed prospects forage market in Ukraine, suggested its development scenarios: pessimistic, realistic, optimistic. In the first, would continue the reduction of the investigated market by 7—8% per year, reducing the assortment of products (primarily by minimizing production unprofitable crops such as hay, silage crops) and others. A realistic scenario characterized by an increase in demand by 3—5% to 2017 The necessity of implementation of measures to further stimulate the development of domestic the feed, which corresponds to each of the identified scenarios. Established that strategic goals and development of the feed Ukraine are formed on the basis of the definition of national competitive advantage based incentives and constraints, scientifically-based geo-positioning of agriculture of Ukraine in the globalized world economy.

Ключові слова: ринок кормів, кормовиробництво, стратегічні альтернативи, прогноз розвитку ринку кормів.

Key words: market of feed, forage production, strategic alternatives, market forecast feed.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Відродження галузі тваринництва, від стану якої безпосередньо залежить продовольча безпека країни, визначається ефективністю галузі кормовиробництва. У зв'язку з цим, стратегічно важливим питанням є забезпечення розвитку вітчизняного ринку кормів. Враховуючи нагальну необхідність стимулювання галузі кормовиробництва України, формування чіткої стратегії управління ринком кормів на основі діагностики існуючих стратегічних альтернатив, є вимогою часу. Дані положення обумовили вибір теми дослідження.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Проблемам розвитку ринку кормів присвячені праці О. Величко, І. Грабчук, Н. Зеліско, В. Долинського, І. Кіщак, М. Куліша, А. Мармуль, В. Перегуди, А. Побережної, Д. Приходька, В. Славова, Я. Сибаль, О. Ходаківської та ін. Однак, враховуючи динамічність ринкового середовища та важливість галузі кормовиробництва, наразі існує гостра необхідність у подальшому розробленні та обґрунтуванні стратегічних альтернатив та перспектив її розвитку.

Таблиця 1. Варіантні сценарії зміни балансу кормів у сільськогосподарських підприємствах, тис. ц кормових одиниць

Показник	Рік					2017 р. до 2013 р., %
	Фактично		Прогноз			
	2013	2014	2015	2016	2017	
Наявність на початок звітного року	34240	34652	35065	35477	35890	104,8
	оптимістичний		36672	37084	37497	109,5
	песимістичний		32632	33045	33457	97,7
Надходження - усього	127738	128900	130063	131226	132388	103,6
	оптимістичний		132414	133577	134739	105,5
	песимістичний		125387	126549	127712	100,0
Витрати - усього	130439	131419	132399	133379	134359	103,0
	оптимістичний		134112	135092	136072	104,3
	песимістичний		128726	129706	130686	100,2
у т. ч. витрачено на годівлю	119159	120053	120947	121841	122734	103,0
	оптимістичний		122536	123430	124323	104,3
	песимістичний		117570	118464	119358	100,2

Джерело: побудовано на основі [3].

МЕТА ДОСЛІДЖЕННЯ

Мета дослідження — обґрунтування перспектив розвитку ринку кормів в Україні. Об'єктом дослідження є процес стратегічного управління в галузі кормовиробництва.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

З метою визначення перспектив розвитку ринку кормів в Україні було здійснено прогнозування тенденцій зміни ряду ключових показників, що характеризують стан попиту і пропозиції у досліджуваній сфері. Результати отриманих прогнозних даних свідчать про наявність екстенсивних тенденцій у формуванні кормовиробничої галузі на перспективу. Однак при розкладанні прогнозованих даних на сценарії (песимістичний, реалістичний та оптимістичний) існуючі негативні тенденції або значно сповільнюються або змінюються у напрямі підвищення ефективності досліджуваного сегменту.

Становлення ефективної політики стимулювання розвитку ринку кормів України повинно базуватись на ґрунтовному стратегічному аналізі показників його функціонування. З цієї метою спрогнозуємо зміни в галузі кормовиробництва за наступними показниками: баланс кормів у сільськогосподарських підприємствах; витрати кормів на годівлю усіх видів худоби та птиці у сільськогосподарських підприємствах; виробництво сільськогосподарських культур; урожайність сільськогосподарських культур; зібрана площа сільськогосподарських культур; зміни урожайності кормових, силосних і сіножатних кормів; собівартості 1 ц кормових, силосних і сіножатних кормів; попит на продукцію кормовиробництва.

З цієї метою було визначено величину стандартного квадратичного відхилення, тоб-

то показник, який відображає ступінь розсіювання значень випадкової величини по відношенню до її математичного очікування [1]. На основі отриманих результатів розраховано варіантні сценарії, тренди розвитку досліджуваних процесів: песимістичний, реалістичний та оптимістичний. Зміни в обсягах кормів у сільськогосподарських підприємств наведено у таблиці 1.

Витрати кормів за усіма трьома сценаріями будуть нарощуватись (за оптимістичним сценарієм на 4,3 %, за песимістичним — на 0,2%, за реалістичним на 3 %). Тобто відбуватиметься досить незначне збільшення потреби у кормових ресурсах для потреб галузі тваринництва. Відповідно до реалістичного сценарію обсяг наявного корму на початок року у сільськогосподарських підприємствах України збільшиться приблизно на 5 %, за оптимістичним — майже на 10 %, у відповідності до песимістичного — відбудеться його скорочення на 2,3 %. Занепад галузі тваринництва, скорочення поголів'я худоби не дає можливості до суттєвого нарощування обсягів виробництва кормових ресурсів. Зростання споживання кормів сільськогосподарськими підприємствами також підтверджується і збільшенням обсягів надходжень кормових ресурсів (за оптимістичним прогнозом на 5,5 %). Однак у відповідності до Національного проекту "Відроджене скотарство" заплановано збільшити загальний обсяг заготівлі кормів у 2015 р. до 20—22 млн т кормових одиниць із вмістом не менше 105—107 г перетравного протеїну на одну кормову одиницю, тобто збільшити наявний обсяг кормів за 2—3 роки практично у 2 рази [2]. Реалізація вказаних трансформацій без залучення суттєвих інвестицій, технічного та технологічного перенаснащення галузі практично є нездійсненною за жодним із обраних сценаріїв.

Таблиця 2. Варіантні сценарії зміни урожайності кормових, силосних і сіножатних кормів

Рік	Кормові коренеплоди і кормові баштанні	х+σ	х-σ	Силос	х+σ	х-σ	Сінаж	х+σ	х-σ
2005	273,1	оптимістичний	песимістичний	112,9	оптимістичний	песимістичний	52,2	оптимістичний	песимістичний
2006	279,2			117,3			60,1		
2007	272,8			99,0			50,9		
2008	308,7			133,5			63,1		
2009	303,1			121,3			58,5		
2010	275,8			122,7			59,7		
2011	312,9			151,0			63,7		
2012	301,8			117,2			58,6		
2013	310,9			135,7			62,9		
2014	315,3	328,1	293,7	138,7	150,9	120,4	63,9	67,5	59,3
2015	319,8	332,6	298,1	141,8	154,0	123,5	64,9	68,5	60,3
2016	324,2	337,0	302,5	144,9	157,1	126,5	65,9	69,5	61,3
2017	328,6	341,4	307,0	147,9	160,1	129,6	66,9	70,5	62,3
2017 р. до 2013 р., %	105,7	109,8	98,7	109,0	118,0	95,5	106,4	112,2	99,05

Джерело: побудовано на основі [4].

Очікується, що нарощування витрат кормів відбуватиметься здебільшого за рахунок збільшення потреби у кормових ресурсах для ВРХ молочного стада (на 9,2 %), птиці (9,1 %), овець та кіз (6,3 %). Наведений прогноз відображає сектори тваринництва, у межах яких обсяги виробництва будуть продовжувати зростати. В інших тваринницьких напрямках виробництва спостерігається негативні тенденції.

Передбачається скорочення попиту на кормові ресурси у господарствах усіх категорій за 2013 — 2017 рр. Винятковою є ситуація тільки щодо концентрованих кормів, зокрема комбікормів, попит на які зростає майже на 80% за досліджуваний період. Дещо оптимістичними є прогнози щодо попиту на корми господарствами населення. При цьому найбільше зростатиме потреба у грубих кормах. Натомість у ме-

жах сільськогосподарських підприємств зростатиме попит на комбікорми. Загалом зазначена структура попиту в усіх господарствах може свідчити про незбалансованість раціону годівлі худоби та необхідність стимулювання розвитку кормовиробництва у комплексі із галуззю тваринництва. Прогнозована структура попиту на корми матиме своє відображення і у розподілі виробництва сільськогосподарських культур.

Враховуючи прогнозовані дані щодо виробництва сільськогосподарських культур на корми за 2013—2017 рр., слід зазначити, що доцільним буде стимулювання вирощування кормових коренеплодів, однорічних та багаторічних трав і розширенні площ під культурними пасовищами, оскільки саме за цими культурами спостерігається спад ви-

Таблиця 3. Варіантні сценарії зміни собівартості 1 ц кормових коренеплодів, силосних і сіножатних кормів

Сценарії зміни собівартості 1 ц кормів	Рік					2017 р. до 2013 р., %
	2013	2014	2015	2016	2017	
КОРМОВІ КОРЕНЕПЛОДИ						
Реалістичний	15,6	17,48	19,59	21,96	24,62	158
Песимістичний	14,4	16,80	18,84	21,13	23,70	165
Оптимістичний	16,1	18,77	21,02	23,54	26,36	140
СИЛОС						
Реалістичний	24,6	29,30	34,85	41,44	49,28	200
Песимістичний	20,2	26,93	32,08	38,22	45,52	225
Оптимістичний	25,6	33,77	40,02	47,45	56,25	167
СІНАЖ						
Реалістичний	32,2	39,12	47,51	57,69	70,06	217
Песимістичний	26,3	37,02	45,00	54,69	66,46	253
Оптимістичний	30,1	42,18	51,16	62,05	75,26	178

Джерело: побудовано на основі [4].

Таблиця 4. Перспективи розвитку ринку кормів в Україні

Вид стратегії	Стратегія розвитку (оптимістичний сценарій)	Реалістичний сценарій	Песимістичний сценарій
Загальна характеристика	Активне залучення інвестиційних ресурсів, впровадження інновацій, диверсифікація та диференціація виробничих напрямів, розширення обсягів виробництва, інтеграція вітчизняного ринку кормів у світовий.	Досягнення стабільного прибуткового росту, задоволення наявним обсягом виробництва, інтенсифікація ЗЕД за окремими видами продукції	Утримання існуючих позицій і обсягів виробництва або скорочення обсягів виробництва
Індикативні зміни	<ul style="list-style-type: none"> – формування стійких конкурентних переваг; – стимулювання впровадження інновацій; – політика посилення контролю безпеки та якості; – впровадження екологічно ощадних технологій виробництва; – розвиток інфраструктури ринку; – вдосконалення та гармонізація нормативно-правового забезпечення; – реформування фіскальної політики та ін. 	<ul style="list-style-type: none"> – поступове технічне переоснащення; – орієнтація здебільшого на внутрішній ринок та поступовий вихід на зовнішній; – використання переважно існуючих конкурентних переваг; – низький рівень впровадження новацій; – поступове нарощування попиту на продукцію кормовиробництва; – розвиток виробництва кормів в фермерських господарствах та ін. 	<ul style="list-style-type: none"> – подальше використання існуючої МТБ; – відсутність законодавчої та податкової реформ; – виробництво неконкурентоспроможної продукції; – зниження ефективності виробництва (зниження до рівня збитковості); – розбалансування структури виробництва кормів; – скорочення попиту на корми; – занепад промислового кормовиробництва та ін.
Індикативні показники	Зростання попиту на 20-100 % до 2017 р.; Зростання пропозиції на 5-100 %; Зростання собівартості на 40-80 %	Зростання попиту на 3-5 % 2017 р. Зміни обсягу пропозиції – від скорочення на 30 % до зростання на 5%. Зростання собівартості на 60-120 %.	Скорочення попиту і пропозиції більше ніж на 30 % 2017 р. (7-8 % на рік). Мінімізація виробництва деяких кормових культур, зокрема сінажу. Зростання імпортозалежності

Джерело: дослідження автора.

робництва, проте вони відіграють важливу роль у збагаченні раціону годівлі худоби та птиці. Аналогічні тенденції відслідковуються і щодо площ сільськогосподарських культур, з яких зібрано урожай. Аналізуючи прогнозовані дані за 2013—2017 рр. можна дійти висновку, що відбудеться зростання виробництва тільки силосних культур (на 15 %). За всіма іншими сільськогосподарськими культурами відслідковуються негативні тенденції.

Прогноз урожайності сільськогосподарських культур свідчить про її зростання практично за всіма культурами за 2013—2017 рр. Найбільше підвищення зазначеного показника очікується для силосних культур, кукурудзи на силос, багаторічних трав на сіно та сіножатей на силос, сінаж, зелений корм. Отже, здійснені прогнози урожайності, обсягів виробництва та зібраної площі кормових культур свідчать про наявність екстенсивних тенденцій щодо формування кормовиробничої галузі на перспективу. Найбільш характерними такі тенденції є для однорічних багаторічних трав та культурних пасовищ. Однак проведене дослідження дає можливість стверджувати про деяку інтенсифіка-

цію виробництва кормових коренеплодів, силосних культур та кормів з сіножатей. Визначимо варіантні сценарії зміни їх урожайності (табл. 2).

При розкладанні прогнозованих даних на 3 сценарії (табл. 2) можна дійти висновку, що за умов приділення уваги щодо розвитку зазначених культур, можливо досягти зростання їх урожайності, порівняно із реалістичним сценарієм, на 5 — 10%. При цьому за цими ж культурами собівартість їх виробництва за цей період суттєво збільшиться (на 40—70%). Варіантні сценарії зміни собівартості 1 ц кормових коренеплодів, силосних і сіножатних кормів наведені у таблиці 3.

Таке значне зростання прогнозованої собівартості може бути викликано рядом факторів, однак одним із ключових може бути застарілість матеріально-технічної бази, що використовується, нерозвиненість селективних заходів із оновлення сортів культур, підвищення цін на витратні матеріали та ін.

За результатами прогнозування та проведеного аналізу визначено, що наразі нагальним є розроблення та впровадження комплексу заходів із стимулювання розвитку

вітчизняного ринку кормів. З цієї метою першочергово необхідно розробити рекомендації щодо стратегічного розвитку вітчизняної галузі кормовиробництва та визначити пріоритетні деталізовані цілі її розвитку (табл. 4).

ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

За яким із зазначених сценаріїв відбуватиметься реалізація подальшого розвитку ринку кормів визначатиметься рядом внутрішніх та зовнішніх чинників. Однак, враховуючи стратегічне значення вітчизняної галузі кормовиробництва, найбільш бажаним є реалізація оптимістичного сценарію. Цьому може посприяти комплекс дій із реалізації стратегії розвитку ринку кормів. Стратегічні цілі та напрями розвитку ринку кормів України мають формуватися на основі визначення національних конкурентних переваг з урахуванням стимулюючих та стримуючих факторів, науково обгрунтованого гео економічного позиціонування агропромислового комплексу України у глобалізованій світовій економіці. На основі використання сучасного математичного інструментарію було визначено три варіантні сценарії подальшого розвитку ринку кормів України: песимістичний, реалістичний та оптимістичний. Відповідно до першого буде продовжуватись скорочення об'єму досліджуваного ринку на 7—8 % на рік, скорочення асортиментного ряду продукції (у першу чергу за рахунок мінімізації виробництва збиткових культур таких, як сіно, силосні культури) та ін. Реалістичний сценарій характеризується збільшенням попиту на 3—5 % до 2017 р. При цьому зміни обсягу вітчизняного виробництва варіюватимуть у розрізі різних видів кормів, проте загалом можлива варіація зміни кормовиробництва від скорочення на 30 % до зростання на 5%. Тобто, ймовірним є нездатність задовольнити існуючий попит на продукції кормовиробництва із подальшим посилення імпортозалежності на ринку кормів України.

В цілому, варіювання вектору розвитку вітчизняної галузі кормовиробництва визначатиметься рядом внутрішніх та зовнішніх чинників і їх комбінацією. Становлення досліджуваної сфери найбільш ймовірно відбуватиметься у відповідності до реалістичного сценарію, однак враховуючи її стратегічне значення, найбільш бажаною є реалізація оптимістичного сценарію, який характеризуватиметься значним зростанням попиту і пропозиції, що забез-

печить ефективний розвиток галузі. Настання ситуації притаманній оптимістичному сценарію можливо лише за умови виконання ряду загальних вимог: залучення значного обсягу інвестицій, технічного і технологічного переоснащення галузі, розвитку інфраструктури ринку та ін.

Першочерговим наразі є створення законодавчого підґрунтя розвитку галузі кормовиробництва, продовження стандартизації та сертифікації її продукції у відповідності до міжнародних та європейських вимог, що обумовлено необхідністю сприяння інтеграції ринку у світовий та досягнення стійких конкурентних переваг, забезпечення адаптації формальних інститутів до зовнішніх та внутрішніх змін. Важливими є дослідження щодо системного підходу, який спроможний забезпечити синергію наукових, природних, економічних факторів у поєднанні з необхідними організаційно-технологічними заходами та надасть можливість врахувати та задовольнити інтереси усіх суб'єктів вітчизняного ринку кормів.

Література:

1. Мармоза А.Т. Практикум з теорії статистики. — К.: Ельга, Ніка-Центр, 2003. — 344 с.
2. Національний проект "Відроджене скотарство" [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.uaan.gov.ua/content/skotar.pdf>
3. Стан тваринництва в Україні: Статистичний бюлетень / Державна служба статистики України. — К., 2013. — 129 с.
4. Статистичний збірник "Рослинництво України". Державний комітет статистики України / За ред. Н.С. Власенко. — Київ, 2013. — 180 с.

References:

1. Marmoz, A.T. (2003), *Praktykum z teorii statystyky* [Workshop on the theory of statistics], El'ha Nika-Tsentr, Kyiv, Ukraine.
 2. National Academy of Agrarian Sciences of Ukraine (2015), National project "Baturyn recovered cattle", available at: <http://www.uaan.gov.ua/content/skotar.pdf> (Accessed 5 September 2015).
 3. State Statistics Service of Ukraine (2013), *Stan tvarynnytstva v Ukraini: Statystychnyj biuletень* [Condition of livestock in Ukraine: Statistical Bulletin], State Statistics Service of Ukraine, Kyiv, Ukraine.
 4. Vlasenko, N.S. (2013), *Statystychnyj zbirnyk "Roslynnnytstvo Ukrainy"* [Statistical Yearbook "Crop production Ukraine"], State Statistics Committee of Ukraine, Kyiv, Ukraine.
- Стаття надійшла до редакції 30.09.2015 р.*